

Ludność według prawa przynależności

Ludność poprzednio była brana według miejsca, urodzenia, obecnie bierzemy ją według prawa swojszczyzny czyli przynależności. Rozróżniamy zaś prawo przynależności wedle pięciu kategorii.

Tabl. XVII.

Z pomiędzy ludności posiada prawo przynależności															
Dzielnice	do Krakowa			do innych powiatów Galicyi			do innych krajów Austyi			do innych krajów korony węgierskiej			do państw zagranicznych		
	m.	k.	razem	m.	k.	razem	m.	k.	razem	m.	k.	razem	m.	k.	razem
I.	4045	4787	8832	3859	3734	7593	217	260	477	42	54	96	560	663	1223
II.	28	29	57	18	41	59	13	15	28	-	-	-	1	1	2
III.	512	643	1155	337	569	906	31	72	103	10	8	18	60	81	141
IV.	1163	1413	2576	856	1036	1892	56	72	128	10	13	23	165	227	392
V.	1343	1594	2937	1254	1440	2694	240	240	480	29	33	62	172	183	355
VI.	969	1194	2163	988	1191	2179	263	290	553	33	39	72	148	170	318
VII.	999	1247	2246	386	599	985	17	34	51	10	11	21	41	42	83
VIII.	6006	7147	13153	2038	2927	4965	59	64	123	35	25	60	315	314	629
wojsko	245	-	245	2808	-	2808	2124	-	2124	1080	-	1080	10*	-	10

Kraków	15310	18054	33364	12544	11537	24081	3020	1047	4067	1249	1432	1472	1472	1681	3153
--------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

* Z tych 3 do Bośni i Hercegowiny

Ze 100 ludności ogólnej posiada prawo przynależności

Z pomiędzy ludności posiada prawo przynależności															
Dzielnice	do Krakowa			do innych powiatów Galicyi			do innych krajów Austyi			do innych krajów korony węgierskiej			do państw zagranicznych		
	m.	k.	razem	m.	k.	razem	m.	k.	razem	m.	k.	razem	m.	k.	razem
I.	46,37	50,49	48,47	44,24	39,31	41,57	2,48	2,74	2,62	0,18	0,57	0,53	6,43	6,98	6,71
II.	46,67	33,73	39,05	30	47,67	40,41	21,66	17,44	19,17				1,67	1,16	1,37
III.	53,86	46,87	49,72	35,52	41,52	39	3,27	5,24	4,43	1,05	0,58	0,78	6,32	5,89	6,07
IV.	51,69	51,18	51,41	38,05	37,52	37,76	2,49	2,61	2,55	0,44	0,47	0,46	7,33	8,22	7,82
V.	44,21	45,63	44,99	41,28	41,26	41,27	7,90	6,88	7,35	0,95	0,91	0,95	5,66	5,21	5,44
VI.	40,36	41,40	40,93	41,15	41,30	41,23	10,96	10,06	10,46	1,37	1,35	1,36	6,16	5,89	6,02
VII.	68,75	64,51	66,33	26,57	30,99	29,89	1,17	1,76	1,51	0,69	0,57	0,52	2,82	2,17	2,45
VIII.	71,05	68,22	69,48	24,11	27,94	26,23	0,70	0,61	0,65	0,41	9,24	0,32	3,73	2,99	3,32
wojsko	3,91		3,91	44,81		44,81	33,89		33,89	17,23		17,23	0,16		0,16
Kraków	45,57	55,55	50,48	37,34	35,50	36,44	8,99	3,22	6,15	3,72	0,56	2,16	4,38	5,17	4,77

Z tablicy tej wypływa, że ludności przynależnej do Krakowa miasto nasze liczyło wraz z wojskiem 33364 % czyli 50,48 % ludności ogólnej. Przynależnych do Krakowa było więcej kobiet aniżeli mężczyzn (18054 do 15310) czyli z pomiędzy mężczyzn 45,5 a z pomiędzy kobiet 55,5 % należy do gminy tutejszej. Gdybyśmy wyłączyli wojsko, toby we wszystkich kategoriach osiągnięta została cyfra 55 %, a nawet dla mężczyzn 56 %. W dzielnicach pojedynczych najmiej osób do Krakowa przynależnych wykazują dzielnice II i VI, pierwsza z powodu rodzin wojskowych, druga z powodu ludności w szpitalach i przy kolei. Najwięcej miejscowej ludności jest w dzielnicach VII i VIII, co by zdawało się wskazywać, że ludność żydowska, jest bardziej jak chrześcijańska związana z miejscem pobytu. Potwierdzać to się zdaje fakt inny, że na 19947 żydów w Krakowie, znajdowało się tylko 845 nie przynależnych do Galicyi.

W wojsku tutejszym liczy się bardzo mało przynależnych do Krakowa, gdyż niespełna 4 %. Pomiędzy ludnością cywilną wszędzie jest przewaga kobiet nad mężczyznami. Wpływ jednak tego faktu, że kobiety trzymają się zwykle swego rodzinnego gniazda więcej jak mężczyźni objawia się w tem, że w ludności krakowskiej przewaga kobiet wynosi 19 %, w ludności galicyjskiej poza Krakowem 18 %, w ludności prowincyj austriackich 17 %, w ludności krajów węgierskich 8 % a zatem maleje przewaga kobiet w miarę oddalania się od Krakowa miejsca przynależności. Tylko w ludności zagranicznej kobiety o 15% są liczniej reprezentowane aniżeli mężczyźni.

Przeszło 1/3 ludności Krakowa należy do którejś z gmin Galicyi. I znowu tu dzielnice VII i VIII okazują, stosunki odrębne od innych dzielnic. Kiedy bowiem w tamtych dzielnicach jest około 2/5 ludności galicyjskiej, na Stradomiu a szczególnie na Kazimierzu ludności takiej jest niewiele więcej ponad część czwartą. Najwięcej wojskowych aż do 45 % należy do tej kategorii. Z innych krajów Austrii liczymy w Krakowie 4067 osób, ale w tem 2124 wojskowych, tak że na ludność cywilną pozostaje 1943 osób.

Rozmieszczenie terytoryalne w dzielnicach jest tu bardzo rozmaite.

Trzecia część wojskowych należy do poza krajowych, a największa również stosunkowa liczba poza krajowych przypada na Zamek, gdzie są rodziny wojskowych, oraz Kleparz i Wesoła z rodzinami urzędników kolei północnej.

Do krajów węgierskich należy 1432 osób, ale z tych 1080 wojskowych.

Rozmieszczenie 352 osób na 8 dzielnic nie może przedstawiać interesu, chociaż dla uzupełnienia dokonane zostało.

Do państw zagranicznych należy 3153 i osób , z tych znowu Stradom, Kazimierz i Wawel mają o wiele stosunkowo mniej ludności obcej aniżeli inne dzielnice. Najwięcej okazuje się tej ludności w dzielnicy I. I w tej kategorii ludności widzimy przewagę ludności żeńskiej, z wyjątkiem dzielnic VII i VIII, gdzie jest równość zupełna obu płci; w tej kategorii osób przewagę kobiet w części przypisać można napływowi zakonnic z obcych stron, a następnie i znacznej liczbie bon do dzieci sprowadzanych z zagranicy.

Tabl. XVIII.

Ludność pozakrajowa

Kraje i państwa	Dz. I			Dz. II			Dz. III			Dz. IV			Dz. V			Dz. VI			Dz. VII			Dz. VIII			wojsko	Ogółem			na 100 mieszkańców
	m.	k.	razem	m.	k.	razem	m.	k.	razem	m.	k.	razem	m.	k.	razem	m.	k.	razem	m.	k.	razem	m.	k.	razem		m.	k.	razem	
Kraje austriackie																													
Austria dolna	30	44	74	-	2	2	3	11	14	6	21	27	19	15	34	42	50	92	2	11	13	1	-	1	62	165	154	319	0,48
Austria górna	-	1	1	-	-	-	-	1	1	1	7	8	4	4	8	3	3	6	-	-	-	-	-	-	9	17	16	33	0,05
Salzburg	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	1	3	-

Styrya	-	4	4	-	-	-	2	-	2	1	4	5	-	-	-	2	8	10	-	-	-	3	1	4	16	24	17	41	0,0 6
Karyntia	2	2	4	-	-	-	-	-	-	4	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	7	2	9	0,0 1	
Kraina	4	3	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	5	3	8	0,0 1	
Wybrzeże	1	2	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3	3	6	0,0 1	
Tyrol	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	3	2	2	4	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3	5	8	0,0 1	
Czechy	57	60	117	7	9	16	13	32	45	21	20	41	96	91	187	116	68	184	9	15	24	21	27	48	451	791	322	1113	1,6 9
Morawy	44	57	101	2	2	4	10	19	29	11	8	19	64	75	139	68	123	191	3	5	8	15	19	34	377	594	308	902	1,3 6
Szląsk	71	75	146	4	2	6	3	8	11	11	8	19	51	49	100	31	38	69	3	3	6	17	14	31	396	587	197	784	1,1 9
Bukowina	8	11	19	-	-	-	-	1	1	1	1	2	3	3	6	1	-	1	-	-	-	2	3	5	805	820	19	839	1,2 7
Dalmacya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-	2	-	
Suma ludności krajów austr.	217	260	477	13	15	28	31	72	103	56	72	128	240	240	480	263	290	553	17	34	51	59	64	123	2124	3020	1047	4067	6,1 5
Ludność węgierskich krajów																													
Węgry właściwe	40	52	92	-	-	-	9	7	16	10	13	23	29	33	62	32	37	69	10	11	21	35	25	60	1055	1220	178	1398	2,1 1
Kroacja z pograniczem	2	2	4	-	-	-	1	1	2	-	-	-	-	-	-	1	2	3	-	-	-	-	-	-	25	29	5	34	0,0 5

Suma ludności węgierskiej	42	54	96	-	-	-	10	8	18	10	13	23	29	33	62	33	39	72	10	11	21	35	25	60	1080	1249	183	1432	2,16	
Ludność zagraniczna																														
Prusy	90	122	212	-	-	-	7	11	18	15	27	42	62	58	120	37	57	94	6	3	9	16	18	34	-	233	296	529	0,80	
inne państwa niemieckie	10	16	26	-	-	-	-	1	1	4	5	9	4	2	6	1	-	1	-	-	-	-	1	1	4	23	25	48	0,03	
Szwajcarya	6	17	23	-	-	-	2	1	3	-	1	1	-	6	6	1	1	2	-	-	-	-	-	-	-	9	26	35	0,05	
Włochy	4	4	8	-	-	-	-	-	-	2	1	3	7	5	12	2	2	4	-	-	-	-	-	-	-	1	16	12	28	0,04
Francya	8	30	38	-	-	-	-	1	1	3	6	9	-	1	1	3	2	5	-	-	-	-	-	-	-	14	40	54	0,08	
Wielka Brytania	2	5	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14	40	54	0,09	
Rosya	432	464	896	1	1	2	51	67	118	138	186	324	96	110	206	102	108	210	35	39	74	292	285	577	-	3	6	9	0,01	
Turcya, Egip i kr. Bałkańskie	5	1	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	-	-	-	-	-	-	6	9	15	1	14	10	24	0,01	
inne kraje	3	4	7	-	-	-	-	-	-	3	1	4	-	-	-	2	-	2	-	-	-	1	1	2	3	12	6	18	0,04	
suma ludności zagranicznej	560	663	1223	1	1	2	60	81	141	165	227	392	172	183	355	148	170	318	41	42	83	315	314	629	10	1472	1681	3153	4,75	
ogólna suma ludności pozakrajowej	819	977	1796	14	16	30	101	161	262	231	312	543	441	456	897	444	499	943	68	87	155	409	403	812	3214	5741	2911	8652	13,08	

Ludność pozakrajowa jest zawsze znamieniem stosunków zewnętrznych miasta i stopnia przyciągania, jaki ma ono dla obcych. Z tego powodu zestawiamy w Tablicy XVIII ludność obcą według krajów przynależności. Zestawienie to wskazuje, że z wieloma krajami austriackimi nie istnieją żadne stosunki; krajów takich jest kilka, z których tylko przypadkowo zjawia się paru reprezentantów, a z Dalmacyi było jedynie 2 wojskowych. O utrzymywaniu stałego stosunku można mówić tylko względem sąsiednich krajów czeskich Bukowiny i Austrii dolnej, a oprócz nich mała przynajmniej liczba osób pochodzi z Austrii górnej i Styrii. Z Węgier właściwych jest jeszcze kilkaset osób i to w znacznej części Polaków tam osiadłych, albo ludności głównie słowiańskiej, pochodzącej z komitatów sąsiadujących z Galicyą. Z Krocacji i z Pogranicza jest zaledwie kilka osób; o stałych stosunkach z tymi krajami, mianowicie wyższych klas społecznych nie ma mowy.

Zagranica jest tu reprezentowana przez dwa kraje, z którymi stosunki są nieustanne: to jest Rosya wraz z Królestwem Polskiem i Prusy. Pierwsza dostarcza 3,65 % ludności całej Krakowa, drugie 0,80 % - i to wszystko w ludności cywilnej; jest tu więc razem prawie 4,5 % ludności z tych dwu krajów.

Zabor rosyjski dostarcza tu o wiele znaczniejszej liczby gości aniżeli zabór pruski. W części ludność ta przybywa do Krakowa dla zarobku z sąsiednich powiatów gubernii Kieleckiej, ale w znaczniejszej mierze przybysze stanowią zamożną część tamtejszego polskiego społeczeństwa, która tu przyciąga swoboda i przyjemność życia, a z kraju rodzinnego wypędza niewola i prześladowanie. Mniejsza jest liczba przybyszów z Prus, chociaż dostęp i komunikacja z polskimi prowincjami pod rządem pruskim zostającami są łatwiejsze; pochodzi to ztąd, że w Prusiech przynajmniej osobiste swobody są zapewnione, więc ubywa jeden powód uciekania z kraju, jakim jest osobiste skrzępowanie. Żaden z innych krajów nie ma tylu obywateli w Krakowie, aby to dawało się uczuć w ludności - wszyscy razem po wyłączeniu Prus i Rosyi stanowią 0,32 % ludności, to jest 216 osób obojga płci.

Tablica XIX.

Miejscowości	Ludność według			
	po pochodzenia		przynależności	%
Kraków	31054	51,9	33119	55,36
Inne powiaty Galicyi	22360	37,38	21273	35,66
Kraje austriackie	1813	3,03	1943	3,24
Węgry	393	0,66	352	0,59
Rosya	3201	5,35	2408	4,02
Prusy	684	1,14	528	0,86
Inne obce kraje	293	0,49	207	0,35
Niewiadomo	32	0,05	-	-
Cała ludność	598	100	59830	100

Jeżeli porównamy pomiędzy ludnością cywilną urodzonych w pewnych miejscach i przynależnych według głównych kategorii, to okaże się, że w Krakowie zamieszkuje urodzonych na miejscu 31054 osób a przynależnych 33119, czyli z ludności cywilnej urodzonych w Krakowie 519 a przynależnych do tutejszej gminy 553 na 1000 ludności. Przynależnych do Krakowa jest zatem o 2000 osób czyli prawie o 4 % więcej, aniżeli urodzonych na miejscu - wskazuje to właśnie na pomnażanie się ludności miejscowej przez przyływ z zewnątrz. Z rozpatrzenia się w dalszej części tablicy wypada, że ci inni przynależni do Krakowa pochodzą

badźto z innych powiatów (Galicyi , bądź z poza rosyjskiej granicy, gdyż w tych kategoriach spotykamy więcej urodzonych jak przynależnych. Jakoż obywatelstwo miejskie w Krakowie uzyskują najczęściej albo urodzeni galicyjscy, albo emigranci przymusowi, lub dobrowolni wychodźcy przybywający tu na stałe osiedlenie.

Okazuje się ztad, że ludność miast większych mniej jeszcze aniżeli Kraków przedstawia ludności miejscowej, że wszędzie owszem przeważa o wiele ludność napływowa, z jedynym wyjątkiem Lwowa. Z drugiej strony w Krakowie jest stosunkowo mniej ludności pochodzącej z tej samej prowincyi, a za to o wiele większa jest liczba cudzoziemców, właśnie z tego powodu, że Kraków ma taką siłę atrakcyjną dla ziem całej Polski. Ten wpływ na przyciąganie obcych na stałe zamieszkanie lub na dłuższy pobyt w ostatnich czasach nieco zmniejszył się - najpierw dla tego, że napływ emigracyi przybywającej tu z za granicy ustał, i teraz rzadko tylko kto świeży przybędzie z zachodu, a potem że kryzys ekonomiczna i zły kurs rubla zmusiły wiele rodzin do opuszczenia Krakowa. Oznaczyć jednak te różnice będzie można dopiero po przyszłym spisie ludności.

Nawet w Wiedniu liczba cudzoziemców jest niższa aniżeli w Krakowie, za to stolica państwa posiada, największą siłę atrakcyjną dla prowincyi.

Ludność pod względem płci

Z pomiędzy naturalnych stosunków ludności spisy zwracają uwagę na płeć i wiek, jako na takie objawy, które mają wielką doniosłość w życiu społecznym. Płeć jest podstawą różnicy w zajęciach i prawach obywateli, a prócz tego w wielu stosunkach życia odgrywa nie małą rolę.

Wziąwszy ludność cywilną, stosunek płci w dzielnicach przedstawia się w następujący sposób.

Tabl. XXI.

Dzielnica	Mężczyźni	Kobiety	Na 100 ludności	
			mężczyzn	kobiet
I.	8723	9498	47,87	52,12
II.	60	86	41,1	58,9
III.	950	1373	40,9	59,1
IV.	2250	2761	44,9	55,1
V.	3038	3490	46,54	53,46
VI.	2401	2884	45,43	54,57
VII.	1453	1933	42,91	57,09
VIII.	8453	10477	44,65	55,35
Kraków	27328	32502	45,68	54,82

W każdej zatem dzielnicy miasta widzimy przewagę ludności kobiecej. Przewaga ta kobiet wynosi w całym mieście 5174 głów, a w stosunku do 100 ludności 8,64%. Najmniejsza nadwyżka stosunkowa kobiet w Dz. I wynosi 4,26 % i w Dz. V - 6,92 %. Najwyższa przewaga kobiet w Dz. III wynosi 18,20 % i w Dz. II 17,8 %. Stosunek płci wykazuje w Krakowie większą przewagę kobiet aniżeli w innych miastach, jak to widać z załączonego zestawienia:

	mężczyzn	kobiet
Kraków	45,68	54,32
Lwów	47,43	52,57
Warszawa	47,4	52,6
Wiedeń	47,07	52,93
Praga	46,7	53,3
Wrocław	46,2	53,8
Galicja	49,3	50,7

W porównaniu z innymi miastami przewaga kobiet w ludności cywilnej Krakowa jest wyższa o 1 do 2%, w stosunku do Galicyi prawie o 4%. Największa przewaga kobiet w Dz. II i III pochodzi ztąd, że w tych dzielnicach zamieszkuje ludność wojskowa w tablicy nie wykazana. Przytem w Dz. III znajduje się kilka licznych żeńskich klasztorów, jak Matek Miłosierdzia i Felicjanek. Stosunek ten jednak podziału ludności według płci zmienia się stanowczo, jeśli wyciągniemy ludność wojskową. Wówczas bowiem otrzymamy w mieście 33595 mężczyzn na 32502 kobiet czyli na 100 mieszkańców mężczyzn 50,83 kobiet 49,17.

Ta zmiana dokonana w skutek wciągnięcia garnizonu jest spowodowana tem, że Kraków będąc fortecą i miejscem siedziby komendy pierwszego korpusu armii, ma ludność wojskową bardzo znaczną. Ponieważ zaś miasto jest niewielkie, przeto ludność wojskowa wywiera tu większy wpływ na skład ludności aniżeli w innych większych miastach. Przytem należy pamiętać, że do

garnizonu liczą się także wojska stojące w okolicach Krakowa (poza rogatką) a nawet urlopowani czasowo i podczas spisu nieobeeni. Chcąc mieć prawdziwy obraz składu ludności, należałoby zaniechać przy spisach robienia różnicy pomiędzy ludnością wojskowa i cywilna, i wojsko spisywać według tych samych zasad, jakie są wydane dla ludności cywilnej.

Wojsko w Krakowie stanowi 9,48 % ogółu ludności

we Lwowie zaś 5,76 %

w Pradze 3,51

w Wiedniu 2,85

w Peszcie 2,75

Ztąd też w Krakowie wojsko wywiera znaczniejszy anizeli gdzieindziej wpływ na skład ludności pod względem płci. W innych większych miastach, nawet licząc z wojskiem, ludność żeńska ma liczebną przewagę, jak w Pradze na 100 mieszkańców jest kobiet 51, 43, w Wiedniu 51,39 , w Peszcie 50,33, a natomiast we Lwowie 49,54 i w Krakowie 49,17.

Przewaga kobiet w ludności spostrzegana we wszystkich krajach zachodnich, a z pomiędzy krajów austriackich najwybitniejsza w krajach czeskich, jest także właściwą wszystkim sąsiednim Krakowowi powiatom, jak Myślenice 52,09 , Wadowice 51,89 , Kraków (powiat) 51,64 , Bochnia 51,53 , Chrzanów 51,49 , Limanowa 51,18 , Wieliczka 51,16. Szczególniej zaś wybitnie zwykła ona występować w miastach większych, a z tym powazecnym objawem zgodny jest także Kraków jeśli na uwagę będziemy brali samą tylko ludność cywilną. Kiedy w kraju kobiet wypada 50,7 , w okolicach Krakowa do 52 %, to w samym Krakowie 54,3 czyli na 100 mężczyzn jest w naszym mieście aż 118,93 kobiet.

Biorąc stosunki płci i wieku współcześnie na uwagę, możemy bliżej poznać przyczyny, sprowadzające przewagę kobiet.

Tabl. XXII.

Wiek	Ludność cywilna		
	Mężczyźni	kobiety	na 100 mężczyzn
0 - 5	3129	3015	96,35
5 - 10	2860	2690	94,37
10 -15	2821	2922	103,58
15 -20	3295	4009	121,65
20 - 25	2747	3942	143,49
25 -30	2325	2653	114,10
30 - 35	1969	2459	124,87
35 - 40	1720	2230	129,64
40 - 45	1658	2361	136,36
45 - 50	1219	1534	125,84
50 - 55	1044	1402	134,29
55 - 60	768	1027	133,72
60 -65	779	960	123,23
65 - 70	458	553	120,74

70 - 75	272	386	142,19
75 - 80	157	207	131,84
80 - 85	78	98	125,64
85 - 90	16	28	175,0
90 - 95	12	10	
95 - 100	-	3	
nad 100	-	3	
wiek nieznan	1	10	
Ogółem	27328	32502	118,93

Tabl. XXIII.

Wiek	Mężczyźni wraz z wojskiem	Kobiety	Na 100 mężczyzn kobiet	Z ogółu ludności przypada %	
				mężczyzn	kobiet
0 - 5	3129	3015	96,35	4,74	4,56
5 - 10	2860	2690	64,37	4,33	
10 - 15	2821	2922	103,58	4,27	

15 - 20	3478	4009	115,29		
20 - 25	8176	3942	48,91		
25 - 30	2632	2653	100,79		
30 - 35	2107	2459	116,70		
35 - 40	1783	2230	125,07		
40 - 45	1712	2361	137,90		
45 - 50	1256	1534	122,14		
50 - 55	1080	1402	129,81		
55 - 60	785	1027	130,82		
60 - 65	781	960	122,89		
65 - 70	459	553	120,74		
70 - 75	272	386	142,19		
75 - 80	157	207	131,84		
80 - 85	78	98	125,64		
85 - 90	16	28	175,00		
90 - 95	12	10			
95 - 100	-	3			
nad 100	-	3			

wiek nieznany	1	10			
ogółem	33595	32502	96,74		

Z zestawienia samej ludności cywilnej przekonywamy się, że do lat 10 przewaga jest po stronie płci męskiej. Pochodzi to ztąd, że rodzi się więcej chłopców, zatem w pierwszych latach bywa przewaga po stronie ludności męskiej. Zwykle jednak ta przewaga nie przechodzi poza pierwsze pięciolecie, gdyż

chłopcy więcej też wymierają. W dalszych latach jest ciągła przewaga kobiet, która rośnie postępując ku późniejszemu wiekowi - ale wzrost ten podlega oscylacyom. Najmniejsza przewaga w latach późniejszych przypada na lata 25 do 30, t. j. 14 % , największa na lata, 20-25 i 70-75 z góra 40 % i 85-90 aż 75 % · W ogóle zaś przewaga kobiet od lat 15 wynosi od 20-40 %.

Wyżej lat 70 jest wszystkiego mężczyzn 535 a kobiet 735.

Doliczając wojsko do ludności Krakowa otrzymamy zmiany w stosunku płci prawie tylko w 3 pięcioleciach od 20 - 35 lat. W pięcioleciu 20-25 lat otrzymujemy przeszło dwa razy tyle mężczyzn co kobiet, ale to też z 6627 wojskowych 5429 było w tym wieku, a z ludności krakowskiej było w wojsku wszystkiego 245 osób. Cała więc ludność wojskowa jest ludnością napływową. Powodem przewagi kobiet w ludności miast jest napływ ludności żeńskiej do służby i innych zarobków łatwiejszych w mieście jak na wsi dla kobiety. W innych większych miastach bywa zarazem znaczny napływ ludności męskiej do zawodów przemysłowych. W Krakowie przy małym rozwinięciu przemysłu, napływ z tego powodu ludności męskiej nie jest zbyt silny, mimo więc, że zakłady naukowe wywierają, tu większą siłę atrakcyjną na ludność męską, zawsze jednak nie może to dostatecznie przeciwważyć napływowi kobiet. W starszym wieku jest znowu znaczna przewaga kobiet sędziwych, na co prawdopodobnie wpływa osiedlanie się tu starszych kobiet na emeryturę i dewocję.

Ludność pod względem wieku.

Ludność pod względem wieku podaną zostaje w Tablicy XXIV, w której jest oznaczona z roku na rok ludność wiejska, cywilna i wojskowa, żeńska i ogólna. Oznaczenie to ludności według wieku jest sprostowanym stosownie do zaszłych poprawek wykazem podanym w Ergebnisse der nach dem Stande vom 31 December 1880 in Galizien ausgeführten Zählung. Dwie tylko dzielnice wypało zupełnie na nowo przerobić. Wykaz ten służyć może do wszelkich dalszych obliczeń pod względem wieku w zastosowaniu do całego Krakowa.

Tabl. XXIV Ludność ogólna wojskowa i cywilna według wieku

Rok urodzenia	Wiek	Mężka cywilna	Wojsko	Razem męska ludność	Żeńska	Razem
1880	1	724	-	724	632	1356
1879	2	604	-	604	604	1208
1878	3	571	-	571	626	1197
1877	4	606	-	606	603	1209
1876	5	624	-	624	550	1174
1875	6	605	-	605	548	1153
1874	7	618	-	618	580	1198
1873	8	535	-	535	551	1086
1872	9	585	-	585	548	1133

1871	10	517	-	517	463	980
1870	11	518	-	518	577	1095
1869	12	509	-	509	516	1025
1868	13	556	-	556	598	1154
1867	14	550	-	550	551	1101
1866	15	688	-	688	680	1368
1865	16	634	-	634	667	1301
1864	17	744	1	745	796	1541
1863	18	691	38	729	847	1576
1862	19	653	56	709	945	1654
1861	20	573	88	661	754	1415
1860	21	558	1042	1600	1042	2642
1859	22	489	1895	2384	694	3078
1858	23	540	1594	2134	838	2972
1857	24	572	702	1274	659	1933
1856	25	588	196	784	709	1493
1855	26	480	71	551	634	1185
1854	27	479	69	548	595	1143
1853	28	449	58	507	482	989

1852	29	516	50	566	566	1132
1851	30	401	59	460	376	836
1850	31	574	35	609	860	1469
1849	32	390	35	425	375	800
1848	33	384	28	412	481	893
1847	34	287	15	302	339	641
1846	35	334	25	359	404	763
1845	36	362	20	382	556	938
1844	37	386	16	402	499	901
1843	38	295	9	304	358	662
1842	39	404	10	414	478	892
1841	40	273	8	281	339	620
1840	41	449	6	455	880	1335
1839	42	282	8	290	295	585
1838	43	319	19	338	427	765
1837	44	295	15	310	344	654
1836	45	313	6	319	415	734
1835	46	313	8	321	425	746
1834	47	259	10	269	322	591

1833	48	225	8	233	238	471
1832	49	227	2	229	309	538
1831	50	195	9	204	240	444
1830	51	333	11	344	635	979
1829	52	170	10	180	159	339
1828	53	187	6	193	213	406
1827	54	164	6	170	178	348
1826	55	190	3	193	217	410
1825	56	182	6	188	277	465
1824	57	173	5	178	250	428
1823	58	141	1	142	166	308
1822	59	166	3	169	206	375
1821	60	106	2	108	128	236
1820	61	281	1	282	444	726
1819	62	123	1	124	114	238
1818	63	167	-	167	154	321
1817	64	115	-	115	126	241
1816	65	93	-	93	122	215
1815	66	132	-	132	175	307

1814	67	85	-	85	97	182
1813	68	104	1	105	128	233
1812	69	73	-	73	95	168
1811	70	64	-	64	58	122
1810	71	99	-	99	180	279
1809	72	46	-	46	49	95
1808	73	57	-	57	54	111
1807	74	32	-	32	60	92
1806	75	38	-	38	43	81
1805	76	58	-	58	72	130
1804	77	27	-	27	32	59
1803	78	26	-	26	47	73
1802	79	25	-	25	36	61
1801	80	21	-	21	20	41
1800	81	49	-	49	51	
1799	82	8	-	8	11	19
1798	83	8	-	8	15	23
1797	84	4	-	4	8	12
1796	85	9	-	9	13	22

1795	86	6	-	6	7	13
1794	87	4	-	4	6	10
1793	88	3	-	3	3	6
1792	89	2	-	2	5	7
1791	90	1	-	1	7	8
1790	91	8	-	8	2	10
1789	92	1	-	1	-	1
1788	93	-	-	-	3	3
1787	94	1	-	2	3	5
1786	95	-	-	1	2	3
1785	96	-	-	-	-	-
1784	97	-	-	-	1	1
1783	98	-	-	-	1	1
1782	99	-	-	-	-	-
1781	100	-	-	-	1	1
1780	101	-	-	-	1	1
wyżej		-	-	-	2	2
wiek nieznan		1	-	1	10	11
cała ludność		27328	6267	33595	32502	66097

Jeżeli bierzemy na uwagę ludność wielkiego państwa, wówczas spostrzegamy, że pomijając pewne nierówności, ludność według wieku układa się w ten sposób, że od lat najmłodszych zmniejsza się aż po najstarsze lata. Stąd przy równowadze rozkład ludności wedle wieku do piramidy, której podstawę stanowi wiek najniższy, a szczyt wiek sędziwy. W miastach jednak zwykle prąd ludności dojrzałej pozamiejscowej do przebywania w mieście zmienia ten piramidalny stosunek na niekształtny, w którym ludność w wieku pracy rośnie tak, iż ludność lat najniższych aż po rok 10 lub 15 jest niższa jak zwykle bywa, a potem znowu wzmagą się niestosunkowo w wieku dojrzałym i z wolna ustępuje powszechnemu prawu obniżania się w latach wyższych. Podobny stosunek daje się spostrzegać w Krakowie. W celu przedstawienia jasnego tego stosunku zbieramy ludność cywilną krakowską, w okresy 5cioletnie i podajemy ją dzielnicami. Zwiększenie ludności w każdej dzielnicy przypada na lata 10-25 a niekiedy daje się uczuć aż do 35 roku, chociaż pod koniec tego perjodu w nieznacznym stosunku, jak to okazuje obliczenie na 100 mieszkańców. Przyływ znaczniejszy nie przechodzi 25 roku życia, gdyż procenta następującego pięciolecia są już niższe od 5ciolecia 20-25 lat i od tej też pory zaczyna się stała zniżka u obu płci.

Tablicę XXV

Ludność wg wieku, płci w dzielnicach

Wiek	Dzielnica			Dzielnica			Dzielnica			Dzielnica			Dzielnica		
	I			II			III			IV			V		
	m.	k.	razem	m.	k.	razem	m.	k.	razem	m.	k.	razem	m.	k.	razem
0 - 5	656	646	1302	10	16	26	124	125	249	235	200	435	415	378	793
5 - 10	651	591	1242	8	5	13	115	86	201	208	180	388	349	306	655
10 - 15	849	761	1610	3	5	8	101	93	194	249	212	461	292	335	627
15 - 20	1331	1220	2551	12	8	20	101	181	282	255	318	573	269	382	651
20 - 25	1131	1305	2436	4	17	21	69	186	255	242	332	574	290	383	673

25 - 30	857	847	1704	6	10	16	80	108	183	183	235	418	260	281	541
30 - 35	685	732	1417	5	4	9	68	117	185	161	230	391	250	272	522
35 - 40	547	664	1211	2	7	9	61	109	170	154	221	375	201	241	442
40 - 45	536	756	1292	1	4	5	53	110	163	132	214	346	203	251	454
45 - 50	390	455	845	3	-	3	46	75	121	109	149	258	132	179	311
50 - 55	295	456	751	2	6	8	42	65	107	82	141	223	132	147	279
55 - 60	245	365	610	2	-	2	24	36	60	73	92	165	76	113	189
60 - 65	233	279	512	1	3	4	27	37	64	72	87	159	75	103	178
65 - 70	148	181	329	-	1	1	22	27	49	38	59	97	45	55	100
70 - 75	94	127	221	1	-	1	10	12	22	23	40	63	24	36	60
75 - 80	44	65	109	-	-	-	5	4	9	24	27	51	18	20	38
80 - 85	22	37	59	-	-	-	2	7	9	4	11	115	5	7	12
85 - 90	6	8	14	-	-	-	-	-	-	5	3	8	1	1	2
90 - 95	3	1	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
95 -100	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
nad 100	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
wiek nieznany	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	10	11	-	-	-
Suma	8723	9498	18221	60	86	146	950	1373	2323	2250	2761	5011	3038	3490	6528

Wiek	Dzielnica			Dzielnica			Dzielnica			Ogółem ludność cywilna		
	VI			VII			VIII					
	m.	k.	razem	m.	k.	razem	m.	k.	razem	m.	k.	razem
0 - 5	268	272	540	215	205	420	1206	1173	2379	3129	3015	6144
5 - 10	226	236	462	207	201	408	1096	1085	2181	2860	2690	5550
10 - 15	205	194	399	178	183	361	944	1139	2083	2821	2922	5743
15 - 20	243	341	584	139	229	368	945	1330	2275	3295	4009	7304
20 - 25	220	379	599	126	243	369	665	1097	1762	2747	3942	6689
25 - 30	270	279	549	106	167	273	563	731	1294	2325	2653	4978
30 - 35	216	245	461	95	134	229	489	725	1214	1969	2459	4428
35 - 40	197	217	414	89	116	205	469	655	1124	1720	2230	3950
40 - 45	162	212	374	81	104	185	490	710	1200	1658	2361	4019
45 - 50	111	156	267	48	62	110	380	458	838	1219	1534	2753
50 - 55	93	101	194	46	46	92	352	440	792	1044	1402	2446
55 - 60	69	75	144	28	44	72	251	302	553	768	1027	1795
60 - 65	60	81	141	40	51	91	271	319	590	779	960	1739
65 - 70	31	44	75	13	38	51	161	148	309	458	553	1011
70 - 75	14	21	35	15	48	63	91	102	193	272	386	658

75 - 80	12	21	33	8	36	44	46	34	80	157	207	364
80 - 85	2	5	7	15	12	27	28	19	47	78	98	176
85 - 90	-	2	2	2	7	9	2	7	9	16	28	44
90 - 95	2	1	3	2	5	7	4	3	7	12	10	22
95 -100	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	3	3
nad 100	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	3	3
wiek nieznany	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	10	11
	2401	2884	5285	1453	1933	3386	8453	10477	18930	27328	32502	59830

Pomijamy tu zupełnie dzielnicę 2gą, gdyż ma ona w całości zaledwie 146 osób, a więc nie może być samodzielnie brana na uwagę, tem więcej, że cała prawie tę ludność stanowią rodziny wojskowych i ich służba, zatem o stosunku podziału według wieku trudno tu mówić, i tem się tłómaczy zarazem niezmierna ilość dzieci do lat 5, jaką spotykamy w tej dzielnicy (prawie 18 % ludności), a zupełny brak osób w wieku sędziwym. Co do innych dzielnic, spotykamy największą liczbę stosunkową dzieci do lat 5 - wyżej 12 % ogółu ludności, w dzielnicach V, VII i VIII, z których dwie ostatnie mają ogromną, przewagę ludności żydowskiej, a pierwsza stanowi obecnie dzielnicę przeważnie zamieszkałą przez ubogą ludność rzemieślniczą. Najmniejsza liczba dzieci przypada na dzielnicę pierwszą 7,14 % i czwartą. 8,69 %. Są to obie dzielnice, w których okazuje się największą stosunkowo liczbą mieszkańców zamożnych i należących do intelligencji. Można stąd zauważyć, że stosunkowo więcej dzieci posiadają klasy ludności niezamożnej, co odpowiada spostrzeżeniom gdzieindziej poczynionym.

Po latach 10 ludność zamiast wykazywać z każdym pięcioleciem coraz niższe liczby, przeciwnie wykazuje przybytek, który rozciąga się u ludności męskiej aż do 30 r. ż., a najwyższe cyfry ludności męskiej przypadają na lata od 15-20, w czym widać wpływ licznych zakładów naukowych. Tylko w dzielnicy VII i VIII od urodzenia spadek objawia się w każdym pięcioleciu następnym.

Kobiet największa liczba przypada na lata 20-25, zwiększenie zaś ludności zaczynające się po wieku dziecięcym trwa aż po 45 rok życia - o wiele zatem dłużej jak u mężczyzn. Do dzielnicy VII i VIII przyływ ludności żeńskiej ustaje już po latach 25, a zatem trwa o wiele krócej, jak w innych dzielnicach mających znacznie większą ludność chrześcijańską. Te stosunki na Stradomiu i Kazimierzu potwierdzają uwagę uczynioną powyżej z powodu stosunku płci, że ludność żydowska zdaje się mniej ulegać fluktuacjom, że jest bardziej stale z miejscem związaną, aniżeli ludność chrześcijańska.

Porównywując Kraków z kilkoma innymi większymi miastami pod względem stosunków wieku, okazuje się (Tablica XXV), że ludności do lat 20 ma on 41,34 % czyli przeszło $\frac{2}{3}$ ogółu ludności, kiedy Wiedeń liczy jej 34,58, Praga 36,82, Budapeszt 36,46, Warszawa liczy tutaj ludności jeszcze więcej bo aż 42,77 %. Natomiast Kraków i Warszawa mają najmniej osób w wieku najwięcej do pracy zdolnym od lat 20-60, gdyż Warszawa ma takiej ludności 51,89 %, Kraków 51,92 a Praga 55,58, Budapeszt 56,99 Wiedeń 58,70. Starców powyżej lat 60 liczy Warszawa 4,94, Kraków 6,72, Wiedeń 6,72, Budapeszt 5,7, Praga 7,55 (miasto Lwów opuściliśmy z porównania, gdyż obejmuje on także ludność wojskową). Najwybitniejszą różnicę stanowi zatem w Krakowie ludność niższego wieku. Przypisać to można dwóm wpływom: najpierw znacznej liczbie dzieci w krajach słowiańskich, co się odbija w składzie ludności Krakowa i Warszawy; potem licznym zakładom naukowym, które wywierają atrakcję na młodzież, a z braku przemysłu, wpływ ten nie jest neutralizowany przez silniejszy dopływ ludności dorosłej. To też w innych miastach jest więcej ludności dorosłej. Pod względem starców Kraków stoi na równi z innymi miastami, ale ma ich więcej jak Warszawa.

Zestawiając powyżej skreślone dane w 3 grupy: wieku przygotowania do pracy, wieku odpoczynku po pracy i wieku pracy, otrzymujemy następujące zestawienie, w którym jednak wziętą, jest ludność wraz z wojskiem.

Z tego zestawienia staje się widocznym niejako ogólny rezultat podziału ludności w stosunku do wieku. Kraków posiada największą liczbę dzieci do lat 15 w dz. VII i VIII, gdzie przeszło $\frac{1}{3}$ ludności jest w tym wieku. Przeciętna liczba ludności niedojrzałej wynosi w Krakowie 26 % czyli $\frac{1}{4}$ ludności, ale chłopców we wszystkich dzielnicach okazują się cyfry stosunkowo

znacznie wyższe z wyjątkiem jednej dzielnicy I. U kobiet cyfry stosunkowo wszędzie są o wiele niższe jak u mężczyzn i zarazem w dzielnicach I, III, IV i VI niższe od średniej. Zawsze i u kobiet najwięcej dzieci przypada na dzielnice VII i VIII.

Liczba osób w wieku sędziwym jest w Krakowie o wiele wyższą jak na prowincji. Tylko dz. V i VI mają nieco niższe cyfry starców, co z pewnością przypisać należy temu, że ludność zamieszkująca te dzielnice jest ludnością ubogą, u której zwykle spotyka się wiele dzieci, a mało osób podeszłych, chociaż w dz. 6 liczba dzieci jest także normalną. Maximum osób sędziwych Stradom zawdzięcza domowi Towarzystwa Dobroczynności. Najwięcej po Stradomiu starców wykazuje Piasek.

Ludzie w wieku pracy, a mianowicie usilnej pracy od lat 15-60 stanowią w Krakowie $\frac{2}{3}$ ludności, a stosunek ten sam, lub bardzo do tej cyfry zbliżony spotykamy u kobiet wszystkich dzielnic z wyjątkiem VII i VIII, gdyż w obu najwyższa cyfra dzieci a w dz. VII zarazem najwyższa cyfra starców.

U mężczyzn ludzi w wieku pracy najwięcej wykazuje dz. I a po niej VIa (Wesoła), zresztą nigdzie cyfra mężczyzn tej kategorii nie spada poniżej połowy, raczej usiłuje osiągnąć przynajmniej do $\frac{3}{5}$ ludności.

Jeśli pominiemy wojsko, które w naszej tablicy niezmiernie podnosi cyfrę przeciętną dla całego miasta osób dojrzałych, otrzymamy w ludności cywilnej na ludność od 15-60 r. z. 64,13 % , od 4-15 lat 29,13 % , powyżej 60 lat 6,74 % , razem osób w wieku pracy przygotowawczej lub niepełnej czy minionej 35,86 % , nieco więcej jak część trzecia. Z wojskowych stojących załogą w Krakowie tylko 3 miało z górą lat 60. zresztą wszyscy należeli do wieku pracy.

Stan cywilny ludności.

Stan cywilny ludności branej według dzielnic wskazuje Tablica XXVIII.

Tablica XXVIII.

Stan cywilny ludności.

Dzielnica	Stan ludności														
	wolny			małżeński			wdowi			rozwidzeni			razem		
	m	k	razem	m	k	razem	m	k	razem	m	k	razem	m	k	razem
I.	5936	5952	11888	2561	2360	4921	214	1170	1384	12	16	28	8723	9498	18221
II.	52	46	98	8	32	40	-	8	8	-	-	-	60	86	146
III.	593	856	1449	333	374	707	22	140	162	2	3	5	950	1373	2323
IV.,	1470	1674	3144	720	741	1461	58	345	403	2	1	3	2250	2761	5011
V.	1858	1975	3833	1107	1163	2270	68	346	414	5	6	11	3038	3490	6528
VI.	1535	1855	3390	802	776	1578	61	252	313	3	1	4	2401	2884	5285
VII.	911	1168	2079	503	530	1033	39	225	264	-	10	10	1453	1933	3386
VIII.	5014	6070	11084	3258	3424	6682	170	903	1073	11	80	91	8453	10477	18930
razem	17369	19596	36965	9292	9400	18692	632	3389	4021	35	117	152	27328	32502	59830

wojsko	6060	-	6060	203	-	203	4	-	4	-	-	-	6267	-	6267
Kraków	23429	19596	43025	9495	9400	18895	636	3389	4025	35	117	152	33595	32502	66097

Tablica XXVIII.

Dzielnica	Ze 100 przypadku w każdej dzielnicy														
	wolny			małżeński			wdowi			rozwiedzeni			razem		
	m	k	razem	m	k	razem	m	k	razem	m	k	razem	m	k	razem
I.	68,05	62,67	65,24	29,35	24,85	27,01	2,46	12,81	7,60	0,14	0,17	0,15	100	100	100
II.	86,67	53,49	67,12	13,33	37,21	27,40	-	9,30	5,48	-	-	-	100	100	100
III.	62,38	62,37	62,88	35,09	27,22	30,43	2,32	10,19	6,97	0,21	0,22	0,22	100	100	100
IV.	65,33	60,68	62,74	32,00	26,84	29,16	0,09	12,50	8,04	2,58	0,03	0,06	100	100	100
V.	61,16	56,59	58,72	36,44	33,32	34,77	2,24	9,92	6,34	0,16	0,17	0,17	100	100	100
VI.	63,94	94,82	64,14	33,40	26,91	29,86	2,54	8,74	5,92	0,12	0,03	0,08	100	100	100
VII.	62,70	60,42	61,40	34,62	27,42	30,51	2,68	11,64	7,80	-	0,52	0,29	100	100	100
VIII.	59,81	57,94	58,55	38,55	32,68	35,92	2,01	8,62	5,68	0,13	0,76	0,48	100	100	100
razem	63,55	60,29	61,78	34,00	28,29	31,25	2,82	10,43	6,72	0,13	0,36	0,25	100	100	100

wojsko	96,70	-	96,70	3,24	-	3,24	0,06	-	0,06	-	-	-	100	100	100
Kraków	69,74	60,29	65,09	28,27	28,92	28,59	1,89	10,43	6,09	0,10	0,36	0,23	100	100	100

Biorac ogółem, ludności stanu wolnego wypada w Krakowie 36965 czyli 61.8 % ludności cywilnej, Najwięcej takiej ludności przypada na dzielnicę I., co jest o tyle naturalnem, że młodzież szkolna ciśnie się do około zakładów naukowych, położonych w środku miasta. Następnie najwięcej ludności wolnej jest w dzielnicach VI. i II., najmniej w V. i VIII. oraz w VII. Wolnych kobiet jest stosunkowo daleko mniej niżeli wolnych mężczyzn pierwszych 60 % drugich 63 %. Mężczyzn wolnych najwięcej wykazuje dzielnicą II., a po niej I. i IV., najmniej dzielnicą V. VIII. U kobiet minima przypadają na te same dzielnice, ale najwięcej kobiet wolnych przypada w dzielnicy VI.

Liczba osób żyjących w stanie małżeńskim zostaje w odwrotnym stosunku do osób wolnych, ztąd też dzielnice VIII. i V. mają najwięcej osób w stanie małżeńskim; najniższe zaś cyfry stosunkowo przypadają na dzielnice I., oraz II., IV. i VI., gdzie natomiast widzieliśmy znaczną stosunkowo cyfrę osób w stanie wolnym.

Jakkolwiek mężczyzn w stanie wolnym okazuje się o 3% więcej jak kobiet, to mimo tego i w małżeńskim stanie żyje stosunkowo więcej mężczyzn jak kobiet, pierwszych 34 % drugich 28%. Powodem takiej różnicy w procentowych stosunkach jest to, że mężczyzn stosunkowo niewielu znajduje się w stanie wdowim, kiedy natomiast kobiet wdów jest bardzo wiele w Krakowie. Wdowców liczy się bowiem 2.3% a wdów 10.4.% ludności kobiecej. Najwięcej też wdów przypada na dzielnice I., IV. i VII. około 12 % ludności, najmniej na dzielnicę V. i VIII., gdzie liczba zamężnych kobiet jest znaczna.

Najwięcej kobiet zamężnych przypada na dzielnicę II., ale tu powód leży w tem, że tam mieszkają przeważnie żony wojskowych, którzy nie są objęci w ludności dzielnic - to też prawie niema tam mężczyzn małżonków.

Biorąc cyfry, absolutnie widzimy, że w ludności cywilnej i wojskowej Krakowa jest na 9495 mężczyzn małżonków 9400 kobiet zamężnych; liczby zatem niemal są sobie równe, i to samo widzimy biorąc na uwagę oddzielne dzielnice. Tylko w I. i VI. dzielnicach spotykamy przewagę mężczyzn, w innych przewaga jest po stronie kobiet zamężnych.

Nie wszystkie te wypadki muszą oznaczać, że małżonkowie w chwili spisu byli od siebie rozdzieleni, mianowicie pomiędzy wojskowymi podano 203 małżonków, i ci muszą być; oddzielnie liczeni od żon. Naturalnie zatem kobiet zamężnych musi być więcej jak mężczyzn cywilnych. Dodawszy zaś mężczyzn żonatych wojskowych otrzymujemy przewagę 95 małżonków więcej aniżeli kobiet zamężnych. Są to już niewątpliwie małżonkowie przynajmniej chwilowo od żon rozłączeni. Gdybyśmy jednak nawet przyjęli; że wszelka różnica w dzielnicach w ilości kobiet i mężczyzn zamężnych pochodzi w skutek chwilowego chociażby rozłączenia małżonków, to i tak wypadków podobnych nie byłoby wiele. Na prawie 9500 małżeństw mieszkających w Krakowie byłoby najwyżej 562 a najmniej 95 małżeństw rozłączonych w chwili spisu czyli średnio licząc 329 albo około 3.5 %.

W stanie wdowim liczą 632 mężczyzn a 3389 kobiet, kobiet zatem 5 razy tyle. Przewaga kobiet w stanie wdowim wiąże się w ogóle z przewagą kobiet w ludności, i ma za przyczynę ogólną wcześniejszy wiek w jakim kobiety wchodziły w związki małżeńskie w porównaniu z mężczyznami, mniejszą śmiertelność kobiet i rzadsze u nich powtórne małżeństwa; w Krakowie przybywa jeszcze przyczyna lokalna: napływ kobiet starszych wiekiem przybywających tu na mieszkanie.

Powody różnic jakie zachodzą w składzie ludności dzielnic co do stosunkowej liczby małżonków i osób stanu wdowiego mają swoje lokalne przyczyny.

Najwięcej małżonków przypada na dzielnice V. i V III., w których także widzieliśmy znaczną liczbę ludności dziecinnej. Pokazuje to, że ludność uboga u nas, tak chrześcijańska jak żydowska, wchodzi w związki małżeńskie łatwo i płodzi dużo dzieci. Podobna przewaga małżeństw i dzieci w obwodach o ludności ubogiej stwierdzić się daje w innych miastach, n. p. w Budapeszcie.

W tym względzie Kö rö si dochodzi do wniosków, że klasy zamożniejsze w późniejszym wieku i rzadziej wchodziły w związki małżeńskie, aniżeli biedniejsze, i również stwierdza w dzielnicach, gdzie mieszkają klasy biedniejsze, większą ilość dzieci. To samo stwierdzają także fakta odnoszące się do Wiednia i Berlina.

Liczba rozwiedzionych bardzo nieznaczna, wynosi zaledwie $\frac{1}{4}$ % ludności. Najwięcej rozwiedzionych przypada na dzielnicę VIII. przez żydów zamieszkałą, u których przynajmniej ze stanowiska wyznania rozwodom nie stoi nic na przeszkodzie.

W porównaniu z ludnością kilku innych miast przedstawia się stosunkowe cyfry ludności wedle stanu, jak wykazuje Tablica XXIX.

Tablicę XXIX.

Miasta	wolni	małżonkowie	wdowcy	rozwiedzeni	stan nieznany
Kraków	61,78	31,25	6,72	0,25	
Warszawa	58,61	34,08	6,83	0,84	0,10
Budapeszt	57,89	33,34	7,68	0,43	1,16
Wiedeń	62,89	30,72	6,51	0,38	
licząc z wojskiem					
Kraków	65,09	28,59	6,09	0,23	
Praga	61,1	31,8	7,0	0,1	
Lwów	59,74	32,92	7,22	0,12	

Różnice w składzie ludności cywilnej są w miastach niezbyt wielkie - jednakże Warszawa i Budapeszt mają o parę procentów więcej ludności w stanie małżeńskim aniżeli Kraków i Wiedeń. Oznaczałoby to powinno, że w pierwszych miastach powinny znajdować się łatwiejsze warunki utrzymania rodziny aniżeli w dwóch ostatnich. Przy rozwiniętym w Warszawie przemyśle i ciągłym wzroście stolicy Węgier byłoby to prawdopodobnym. Przytem i ogólna cyfra osób żyjących w stanie małżeńskim na Węgrzech należy do najwyższych w Europie. Z drugiej strony Wiedeń i Kraków są może punktami silniejszej atrakcji młodzieży szkolnej, aniżeli Warszawa i Budapeszt: a przytem w Wiedniu znaczna liczba osób rozpoczyna karierę urzędową - co także może zwiększyć liczbę osób stanu wolnego.

Ludność wojskowa wywiera na skład ludności w Krakowie wpływ o wiele bardziej wydatny jak w Pradze i we Lwowie, ponieważ miasto jest mniejsze, a forteca ściąga tu znaczne siły wojskowe.

Badanie stosunków stanu cywilnego musi oprzeć się także na wieku, tak aby te dwa fakta mogły być wykazane we właściwym związku. Ten cel osiągnąć zamierza tablica XXX.

Przedstawia ona ludność męską osobno cywilną i następnie w połączeniu z wojskiem, ludność żeńską i ludność ogólna męską i żeńską, cywilną i wojskowa - w cyfrach absolutnych i w obliczeniu procentowym.

Jeżeli weźmiemy samą ludność męską cywilną, to aż do 30 roku okazuje się liczebna przewaga ludności stanu wolnego. Po roku 20 szybko przybywa ludności w stanie małżeńskim i już od r. 30 ludność ta ma stanowczą przewagę, którą utrzymuje aż po rok 80. W ostatnich latach jednak Kraków nie wykazuje także w męskiej ludności przewagi liczebnej osób będących w stanie wdowim. W ludności krajów i państw, przewaga stanu wdowiego nad innymi zawsze daje się spostrzegać w późnej starości. Dla całej Austrii przewaga u mężczyzn osób stanu wdowiego jest stałą po 80 r. ż. a to samo widzimy także w wielkich miastach jak Budapeszt.

Biorąc na uwagę ludność cywilną i wojskową zarazem, rzeczy nie ulegną zmianie tylko odmienne są cyfry stosunkowe szczególnie przypadające na lata od 15 do 25.

Tablica XXX.

Ludność wg wieku urodzenia, płci, stanu cywilnego

Urodzeni w latach	Wiek	Stan mężczyzn cywilnych					Na 1000 mężczyzn				
		wolny	małżeński	wdowi	rozwiedzeni	ogółem	wolnych	małżonków	wdów	rozwiedzonych	ogółem
1880-1976	0-5	3129	-	-	-	3129	114.5	-	-	-	114.5
1875-1871	5-10	2860	-	-	-	2860	104.65	-	-	-	104.65
1870-1866	10-15	2820	1	-	-	2821	103.2	0.03	-	-	103.23
1865-1861	15-20	3290	5	-	-	3295	120.89	0.18	-	-	120.57
1860-1856	20-25	2459	281	7	-	2747	89.99	10.29	0.25	-	100.53
1855-1851	25-30	1267	1046	10	-	2325	46.37	38.28	0.37	0.07	85.09
1850-1846	30-35	579	1366	21	2	1969	21.19	49.99	0.77	0.11	72.06
1845-1841	35-40	307	1378	26	3	1720	11.23	50.42	0.95	0.33	62.93
1840-1836	40-45	204	1402	48	9	1658	7.46	51.8	1.75	0.15	60.66
1835-1831	45-50	121	1061	35	4	1219	4.42	38.82	1.29	0.07	44.6
1830-1826	50-55	100	885	55	2	1044	3.66	32.39	2.01	0.15	38.21
1825-1821	55-60	65	627	73	4	768	2.38	22.94	2.67	0.11	28.1
1820-1816	60-65	67	621	88	3	779	2.45	22.72	3.22	0.11	28.5
1815-1811	65-70	41	317	99	3	458	1.5	11.8	3.62	0.03	16.75
1810-1806	70-75	29	175	65	1	272	1.07	6.4	2.38	0.11	9.96

1805-1801	75-80	20	81	55	3	157	0.73	2.95	2.01	0.03	5.73
1800-1796	80-85	8	35	35	1	78	0.3	1.29	1.29	-	2.88
1795-1791	85-90	2	8	6	-	16	0.07	0.3	0.22	-	0.59
1790-1786	90-95	1	2	9	-	12	0.03	0.07	0.33	-	0.43
1785-1781	95-100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
przed r. 1781	nad 100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
wiek nieznan		-	1	-	-	1	-	0.08		-	0.03
		17369	9292	632	35	27328	635.59	340.01	23.13	1.27	1000

Urodzeni w latach	Wiek	Stan mężczyzn cywilnych i wojskowych				ogółem	Na 1000 mężczyzn				ogółem
		wolny	małżeński	wdowi	rozwidzeni		wolnych	małżonków	wdów	rozwidzionych	
1880-1976	0-5	3129	-	-	-	3129	93.14	-	-	-	93.14
1875-1871	5-10	2860	-	-	-	2860	85.13	-	-	-	85.13
1870-1866	10-15	2820	1	-	-	2821	83.95	0.03	-	-	83.98
1865-1861	15-20	3473	5	-	-	3478	103.37	0.15	-	-	103.52

1860-1856	20-25	7885	284	7	-	8176	234.73	8.46	0.2	-	243.39
1855-1851	25-30	1542	1077	11	2	2632	45.9	32.06	0.32	0.06	78.34
1850-1846	30-35	659	1423	22	3	2107	19.62	42.86	0.55	0.09	62.72
1845-1841	35-40	346	1401	27	9	1783	10.3	41.7	0.8	0.26	53.06
1840-1836	40-45	225	1435	48	4	1712	6.7	42.71	1.43	0.12	50.96
1835-1831	45-50	142	1077	35	2	1256	4.23	32.06	1.05	0.06	37.4
1830-1826	50-55	111	909	56	4	1080	3.3	27.06	0.67	0.12	32.15
1825-1821	55-60	68	641	73	3	785	2.02	19.08	2.18	0.09	23.37
1820-1816	60-65	67	623	88	3	781	1.99	18.54	2.62	0.09	23.24
1815-1811	65-70	42	317	99	1	459	1.25	9.44	2.95	0.03	13.67
1810-1806	70-75	29	175	65	3	272	0.86	5.21	1.94	0.09	8.1
1805-1801	75-80	20	81	55	1	157	0.59	2.41	1.64	0.03	4.67

1800-1796	80-85	8	35	35	-	78	0.24	1.05	1.05	-	2.84
1795-1791	85-90	2	8	6	-	16	0.04	0.23	0.17	-	0.44
1790-1786	90-95	1	2	9	-	12	0.03	0.06	0.26	-	0.35
1785-1781	95-100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
przed r. 1781	nad 100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
wiek nieznan		-	1	-	-	1	-	0.03	-	-	0.03
		23429	9495	636	35	33595	697.39	282.64	18.92	1.04	1000

Urodzeni w latach	Wiek	Kobiety					Na 1000 kobiet				
		wolne	małzonki	wdowy	rozwiedzone	ogółem	wolne	małzonki	wdowy	rozwiedzone	ogółem
1880-1976	0-5	3015	-	-	-	3015	92.78	-	-	-	92.76
1875-1871	5-10	2690	-	-	-	2690	82.76	-	-	-	82.76
1870-1866	10-15	2920	2	-	-	2922	89.84	0.06	-	-	89.9

1865-1861	15-20	3908	91	9	1	4009	120.28	2.8	0.28	0.03	123.34
1860-1856	20-25	3010	903	26	3	3942	92.61	27.79	0.8	0.09	121.29
1855-1851	25-30	1247	1315	71	20	2653	38.37	40.46	2.19	0.62	81.64
1850-1846	30-35	833	1458	141	27	2459	25.63	44.86	4.37	0.83	75.69
1845-1841	35-40	537	1446	225	22	2230	16.52	44.49	6.92	0.65	68.58
1840-1836	40-45	493	1467	383	18	2361	15.17	45.14	11.82	0.58	72.71
1835-1831	45-50	251	927	347	9	1534	7.72	28.52	10.54	0.28	47.06
1830-1826	50-55	231	732	433	6	1402	7.11	22.52	12.84	0.18	43.15
1825-1821	55-60	139	481	402	5	1027	4.28	14.8	12.89	0.16	31.03
1820-1816	60-65	129	336	491	4	960	3.97	10.34	15.13	0.12	29.56
1815-1811	65-70	86	142	324	1	553	2.65	4.37	9.97	0.08	17.02
1810-1806	70-75	51	71	264	-	386	1.57	2.19	8.12	-	11.88

1805-1801	75-80	36	15	156	-	207	1.11	0.45	4.8	-	6.36
1800-1796	80-85	12	6	79	1	98	0.37	0.19	2.43	0.03	3.02
1795-1791	85-90	2	2	24	-	28	0.06	0.06	0.74	-	0.86
1790-1786	90-95	-	-	10	-	10	-	-	0.31	-	0.31
1785-1781	95-100	1	1	1	-	3	0.03	0.03	0.03	-	0.09
przed r. 1781	nad 100	-	-	3	-	3	-	-	0.09	-	0.09
wiek nieznan		5	5	-	-	10	0.15	0.15	-	-	0.3
		19596	9400	3389	117	32502	602.91	289.22	104.27	3.6	1000

Urodzeni w latach	Wiek	Ludność ogólna - stan cywilny					Na 1000 ludności ogólnej				
		wolny	małżeński	wdowi	rozwidzeni	ogółem	wolny	małżeński	wdowi	rozwidzeni	ogółem
1880-1976	0-5	6144	-	-	-	6144	92.95	-	-	-	92.95
1875-1871	5-10	5550	-	-	-	5550	83.97	-	-	-	83.97

1870-1866	10-15	5740	3	-	-	5743	86.84	0.04	-	-	86.88
1865-1861	15-20	7381	96	9	1	7487	111.67	1.45	0.15	0.01	113.28
1860-1856	20-25	10895	1187	33	3	12118	164.84	17.96	0.5	0.05	183.35
1855-1851	25-30	2789	2392	82	22	5285	42.2	36.19	1.25	0.33	79.97
1850-1846	30-35	1492	2881	163	30	4566	22.58	43.59	2.47	0.45	69.09
1845-1841	35-40	883	2847	252	31	4013	13.36	43.07	3.82	0.48	60.73
1840-1836	40-45	718	2902	431	22	4073	10.66	43.91	6.52	0.33	61.42
1835-1831	45-50	393	2004	382	11	2790	5.05	30.62	5.78	0.17	41.62
1830-1826	50-55	342	1641	489	10	2482	5.18	24.83	7.88	0.15	38.04
1825-1821	55-60	207	1122	475	8	1812	3.18	16.98	7.18	0.12	27.46
1820-1816	60-65	196	959	579	7	1741	2.97	14.51	8.76	0.11	26.35
1815-1811	65-70	128	459	423	2	1012	1.94	6.94	6.4	0.03	15.31

1810-1806	70-75	80	246	329	3	658	1.21	3.72	4.96	0.05	9.94
1805-1801	75-80	56	96	211	1	364	0.64	1.45	3.19	0.01	5.29
1800-1796	80-85	20	41	114	1	176	0.3	0.62	1.74	0.01	2.67
1795-1791	85-90	4	10	30	-	44	0.06	0.15	0.45	-	0.66
1790-1786	90-95	1	2	19	-	22	0.01	0.03	0.29	-	0.33
1785-1781	95-100	1	1	1	-	3	0.01	0.01	0.01	-	0.03
przed r. 1781	nad 100	-	-	3	-	3	-	-	0.05	-	0.05
wiek nieznan		5	6	-	-	11	0.07	0.09	-	-	0.16
		43025	18895	4025	152	66097	650.94	285.86	60.9	2.3	1000

W ludności żeńskiej przewaga osób zamężnych przypada o 5 lat wcześniej jak u mężczyzn i już daje się stwierdzić w epoce 25 - 30 lat. Od tej pory ciągle okazuje się w ludności najwięcej osób zamężnych. Przy coraz jednak wzrastającej liczbie wdów już po r. 60 życia wdowy uzyskują stanowczą przewagę w ludności, gdy już w latach 60 - 65 było osób zamężnych 336 a wdów 448. Przewaga ta wdów trwa odtąd nieustannie aż do najpóźniejszego wieku.

Biorąc na uwagę stosunki powyżej przedstawione w porównaniu ludności męskiej i żeńskiej okazuje się, że ludność męska bardziej wytrwale trzyma się stanu małżeńskiego aniżeli ludność żeńska: pochodzi to ztąd, że z jednej strony mężczyźni częściej od

kobiet wstępują w powtórnie związki małżeńskie, a z drugiej strony kobiety częściej dożywają późniejszego wieku i będąc w małżeństwie najczęściej stroną młodszą wiekiem z natury rzeczy muszą żyć dłużej od mężów. Ztąd mężczyzn wdowców w ludności musi być mniej od wdów, a w Krakowie nadto jak wyżej wskazano, przewaga wdów ma przyczynę w atrakcyi jaką ma miasto ciche i posiadające wiele wspaniałych świątyń dla osób, które przeżyły wiele nieszczęść i szukają na starość spokojnego i przyjemnego miejsca pobytu.

W następnej tablicy zestawiony jest stan ludności z głównymi kategorjami wieku, a zarazem obliczony został stosunek stanu ludności do 1000 osób każdej kategorji wieku.

(Patrz Tablicę XXXI.)

Z tego zestawienia można widzieć:

1) że liczba wolnych mężczyzn i kobiet do lat 20 jest prawie jednakowa 493 m. na 507 k. W latach 20 - 30 z powodu przybytku wojska liczba kobiet jest prawie o połowę niższa, 621 m. na 379 k. Między latami 30 do 60 okazuje się znaczna przewaga kobiet, gdyż na 442 m. jest 558 k. a po latach 60 na 440 m. 560 k.

2) W latach 0-20 u mężczyzn prawie wszyscy są stanu wolnego, gdy u kobiet jest już 8 % zamężnych lub wdów. W latach 20 - 30 mężczyzn wolnych jest jeszcze 872 na 1000, a kobiet tylko 645. W latach 30 - 60 osób wolnych u mężczyzn wszystkiego 177 z tysiąca, a kobiet natomiast więcej bo 225. To też po latach 60 kategorja tych osób, które już pozostaną w stanie wolnym, które zatem nie osiągnęły zwykłego celu życia wynosi u mężczyzn 95 na 1000, a u kobiet 142. Ponieważ powszechnie mniej kobiet aniżeli mężczyzn nie dochodzi do stanu małżeńskiego, przeto odmienne stosunki Krakowa pochodzą zapewne najpierw z przewagi znacznej kobiet w Krakowie, oraz z przyciągania jakie klasztory i instytucje dobroczynne wywierają na istoty wykolejonego życia - szczególnie starsze.

3) W stanie małżeńskim pomiędzy 30 - 60 r. znajduje się w Krakowie m. 789 na 1000 czyli prawie 80 %, k. 591, ale jeśli weźmiemy na uwagę wszystkich, którzy są lub byli w stanie małżeńskim, to zawsze okaże się iż osób wolnych w stosunku do ludności tej kategorji wieku będzie wszystkiego $\frac{1}{5}$ część.

Liczba wdów w ostatniej kategorii wieku po nad lat 60 wynosi 598 na 1000, jest więc absolutnie przeważającą nad inne, ale u mężczyzn jest ona znacznie niższą albowiem ludność w stanie małżeńskim wynosi jeszcze u mężczyzn tej kategorii wieku 700 na 1000.

Tabl. XXXI

Wiek	Ludność wedle stanu														
	wolnego			małżeńskiego			wdowiego			rozwidzonego			ogółem		
	m.	k	razem	m.	k	razem	m.	k	razem	m.	k	razem	m.	k	razem
0-20	12282	12533	24815	6	93	99	-	9	9	-	1	1	12288	12636	24924
20-30	9427	4257	13684	1361	2218	3579	18	97	115	2	23	25	10808	6595	17403
30-60	1551	2484	4035	6886	6511	13397	261	1931	2192	25	87	112	8723	11013	19736
nad 60	169	322	491	1242	578	1820	357	1352	1709	8	6	14	1776	2258	4034
	Na 100 ludności każdego wieku														
0-20	999.51	991.91	995.63	0.49	7.32	3.97	-	0.7	0.36	-	0.07	0.04	493.04	506.96	
20-30	872.23	645.49	786.8	125.93	336.31	205.65	1.66	14.71	6.61	0.18	3.49	1.44	621.04	378.96	
30-60	177.81	225.55	204.45	789.41	591.22	678.81	29.92	175.34	111.07	2.86	7.89	5.67	441.98	558.02	
nad 60	95.15	142.61	121.71	699.33	255.98	451.16	201.02	598.76	423.65	4.5	5.65	3.48	440.26	559.74	

Pomiędzy osobami rozwiedzionymi jest o wiele więcej kobiet jak mężczyzn, co pozwala przypuszczać, że mężczyźni po rozwodzie wstępują częściej od kobiet w inne związki małżeńskie, z wyjątkiem ludzi podeszłych, tu jednak są tak małe, że na ich podstawie nie można wyprowadzać żadnych wniosków.

Z tego poznać można stosunki stanu według wieku i cyfrę ogólną dla stanu wolnego lub małżeńskiego. Cyfra ta jednak nie jest dokładną, gdyż wciągamy do niej tak tych co mogą jak i tych co nie mogą wstępować w związki małżeńskie. Z tego powodu zestawiamy poniżej te stosunki po wyłączeniu dzieci do lat 15, które muszą pozostawać w stanie wolnym. Zestawienie to osób wyżej lat 15 liczących wykazuje:

	wolnych	małżonków	owdowiałych	rozwiedz.	razem
mężczyzn cywilnych	8560	9291	632	35	18518
%	46,23	50,19	3,41	0,19	100
mężczyzn wraz z wojskiem	14620	9494	636	35	24785
%	59	38,3	2,56	0,14	100
kobiet	10971	9398	3389	117	23875
%	45,95	39,86	14,20	0,49	100
ludność cywilna	19531	18689	4021	152	42393
%	46,97	44,09	9,48	0,86	100
ludność cywilna i wojskowa	25591	18892	4025	152	48660
%	52,59	38,89	8,27	0,31	100

Zestawienie to wskazuje, że w ludności cywilnej 46 a wraz z wojskiem 59 jest osób stanu wolnego wyżej lat 15. Dla kobiet cyfra wolnych wynosi prawie 46 % a dla ogółu ludności bez wojska 46 a wraz z wojskiem 52.6 %.

Liczba osób w stanie małżeńskim z pomiędzy mających wyżej lat 15 u mężczyzn jest większa jak liczba osób wolnych, gdyż wynosi 50% ludności męskiej cywilnej; liczba zaś mężczyzn w stanie małżeńskim liczonych wraz z wojskiem wynosi tylko 38% ludności męskiej i jest zbliżona do liczby kobiet zamężnych, która wynosi 39 % ludności kobiecej. W cyfrach absolutnych zgodność w obu razach bardzo znaczna. Mężczyzn małżonków cywilnych jest 9291 wraz z wojskowymi 9494, kobiet zaś zamężnych 9398. Jeśli liczymy wraz z wojskiem, to okazuje się że mimo iż mężczyzn w ten sposób jest więcej jak kobiet, liczba mężczyzn, którzy weszli w związki małżeńskie, a więc żonatych, wdowców i rozwiedzionych, będzie mniejsza od liczby kobiet zamężnych, wdów i rozwiedzionych. Mężczyźni tych trzech kategorii czynią 10165 osób, kobiety 12914.
